Published December 20, 2022

Klapalekiana, **58**: 149–156, 2022
ISSN 1210-6100

Vzpomínka na RNDr. Jaroslava L. Stehlíka, CSc. (1923–2019)

In memoriam Dr. Jaroslav L. Stehlík (1923–2019)

Jaroslav L. Stehlík se narodil 11. dubna 1923 v Jihlavě. Svá středoškolská studia zahájil na reálném gymnáziu v Brně, později navštěvoval gymnázium v Třebíči, kde v roce 1943 maturoval. V dramatickém závěru druhé světové války se s nasazením života aktivně zapojil do protinacistického odboje na Třebíčsku jako člen odbojové skupiny „RE-VÍ“ (Revoluce Vítězí), jež patřila do odbojářské platformy „Rada tří“ orientované na londýnskou exilovou vládu.

Již od mládí měl nevšední zájem o hmyz, který středoškolský profesor A. Růžička nasměroval ke studiu ploštic (Heteroptera). Velké přání věnovat se profesionálně entomologii se mu splnilo hned po skončení 2. světové války, kdy začal pracovat v Moravském zemském muzeu (MZM, v letech 1949–1990 jako Moravské muzeum) v Brně, v instituci, s níž spojil celý svůj profesní život. V průběhu války byly entomologické sbírky MZM umístěny v nevyhovujících, často sklepních místnostech, mnoho úsilí tak bylo nutno věnovat práci v depozitářích, jejich přestěhování a ošetření, a rovněž převzetí řady různých sbírek včetně konfiskátů po německých sběratelích. Rekonstrukci vyžadovaly i výstavní expozice poškozené dopadem bomb do muzejních zahrad. Souběžně studoval na Přírodovědecké fakultě University Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes opět Masarykova univerzita), kde roku 1950 získal doktorát přírodních věd (RNDr.) s dizertační prací „Fauna Heteropter Vysokého Jeseníku“. 27. května 1968 obhájil v Entomologickém ústavu Československé akademie věd v Praze dizertační práci „Studie o čeledi Pyrrhocoridae“ a získal vědeckou hodnost kandidáta biologických věd. V roce 1981 mu byl přiznán Presidiem ČSAV I. kvalifikační vědecký titul – vedoucí vědecký pracovník.

Koncem roku 1948 byl Jaroslav Stehlík jmenován přednostou Entomologického oddělení Moravského zemského muzea a tuto vedoucí funkci vykonával úctyhodných 42 let, až do svého odchodu do důchodu v roce 1990. V roce 1948 získalo Entomologické oddělení MZM budovu vily v Preslově ulici č. 1 na Žlutém kopci v Brně (kde sídlilo až do roku 1998). Jako vedoucí oddělení se plně věnoval jeho přebudování na moderní vědecké pracoviště, rozšíření sbírek a vytvoření odborné knihovny. Později spolu s Pavlem Lautererem (1933–2016), specialistou na křísy a mery (Malenovský 2019), který do MZM nastoupil nastálo v roce 1962, vytvořili povahově nesourodý, ale velmi efektivní tým, který vytvořil z Entomologického oddělení hemipterologické pracoviště a sbírky mezinárodního významu. Zatímco v roce 1945 měly entomologické sbírky pouze 287 279 exemplářů a knihovna cca 1000 inventárních čísel, v době odchodu J. Stehlíka do důchodu to již bylo přes 1 500 000 exemplářů a 41 000 svazků.

Obr. 2. Zaměstnanci Entomologického oddělení Moravského zemského muzea na střeše jeho budovy v Preslově ulici v Brně, 1969. Zleva doprava: Pavel Lauterer, Marie Novotná, Ludmila Pospíšilová, Jaroslav L. Stehlík, Irina Vavřínová, a pí. Kaczmarová (Archiv MZM Brno – Kment et al. 2013b).
Fig. 2. The staff of the Dept. Entomology, Moravian Museum on the roof of its building in Preslova street, Brno, 1969. From left to right: Pavel Lauterer, Marie Novotná, Ludmila Pospíšilová, Jaroslav L. Stehlík, Irina Vavřínová, and Mrs. Kaczmarová (Archive of the Moravian Museum, Brno – Kment et al. 2013b).

Kromě budování Entomologického oddělení zastával J. Stehlík v MZM i řadu řídících funkcí: v roce 1955 byl jmenován zástupcem ředitele, koncem téhož roku přednostou přírodovědných oddělení, v letech 1957–1958 byl prozatimním ředitelem Moravského muzea, později opět převzal funkci přednosty přírodovědných oddělení a zástupce ředitele. V letech 1960–1968, kdy bylo MZM rozděleno na ústavy, vykonával funkci vedoucího Biologického ústavu a od začátku roku 1977 až do roku 1981 byl vedoucím Přírodovědného odboru MZM. V těchto rolích si vždy udržoval nadhled a jednal v trvalém zájmu vědy, nikoli pomíjivých ideologií, nehledě na rizika, která pro něj osobně z takového počínání v nelehkých dobách plynula. K takovým počinům patří záchrana pozůstalosti Johanna Gregora Mendela, kterou v době stalinského tažení proti „morganismu-mendelismu“ v 50. letech Dr. Stehlík spolu s botanikem Doc. J. Šmardou uchovali ukrytou na svých odděleních. Za tento počin mu byla udělena Mendelova pamětní medaile. U příležitosti oslav 150. výročí MZM obdržel stříbrnou plaketu Moravského muzea za zásluhy o budování ústavu.

Jeho aktivní činnost se neomezovala jen na práci v Moravském muzeu, ale vykonával i řadu jiných funkcí a byl členem mnoha komisí. Například působil řadu let jako předseda Zoologické komise při Ústředním muzejním kabinetu v Praze. Byl členem poradního sboru Chráněných krajinných oblastí Moravský kras a Pálava a úzce spolupracoval i s CHKO Podyjí.

Obr. 3. Jaroslav L. Stehlík v jeho pracovně v Moravském zemském muzeu počátkem 50. let (Archiv MZM Brno – Kment et al. 2013b).
Fig. 3. Jaroslav L. Stehlík in his office in the Moravian Museum in early 1950s (Archive of the Moravian Museum, Brno – Kment et al. 2013b).

Zásadním přínosem byla i jeho editorská práce. Od roku 1949 byl členem redakční rady MZM a v letech 1954–1993 byl odborným redaktorem *Časopisu Moravského muzea*, řady *Vědy přírodní*, v letech 1994–1997 v časopise působil jako odborný konzultant. Byl rovněž editorem tří zvláštních čísel (supplement) „Beiträge zur Kenntnis der Fauna Afghanistans" publikovaných v letech 1967–1969 a shrnujících vědecké práce založené na studiu sbírek afghánského hmyzu získaného do sbírek MZM (135 000 kusů). V letech 1948–1966 byl Dr. Stehlík i členem redakční rady časopisu *Entomologické listy* (později *Zoologické a entomologické listy*) vycházejícího v Brně.

Dr. Stehlík byl členem České/Československé společnosti entomologické dlouhých 77 let (od roku 1942) a po jistou dobu byl členem výboru její brněnské pobočky. Česká společnost entomologická ocenila jeho celoživotní dílo v roce 2006 udělením čestného členství. Byl též členem Přírodovědeckých klubů v Třebíči a v Brně.

Vědecký odkaz Jaroslava Stehlíka zahrnuje 150 publikací (publikovaných během 74 let), z nichž 131 je věnováno entomologii, 12 prací je životopisných a 7 se týkalo muzejní práce. Až na jednu krátkou noticku o motýlech (Stehlík 1945), Dr. Stehlík zasvětil celý svůj vědecký život studiu ploštic. V roce 1945 byly ploštice ve sbírkách MZM zastoupeny pouze 1193 exemplář. Po desetiletích výzkumu nashromáždil Dr. Stehlík spolu s kolegy (I. Vavřínovou, P. Lautererem, L. Pospíšilovou atd.) rozsáhlý materiál (cca 350 000 exemplářů). Od roku 1942 se věnoval podrobnému faunistickému výzkumu Moravy a později též Slovenska, kterému

věnoval 63 prací, v nichž publikoval desítky prvonálezů pro jednotlivá území. Vyvrcholením jeho faunistického úsilí jsou dvě série souhrnných článků (některé publikované ve spoluautorství s Irinou Vavřínovou a Ernstem Heissem): „Results of the investigations on Hemiptera in Moravia, made by the Moravian Museum" (Stehlík 1981–2002a) a „Results of the investigations on Heteroptera in Slovakia made by the Moravian Museum" (Stehlík & Vavřínová 1991 až Stehlík 2002b). Tyto články pokrývají všechny čeledi z infrařádu Pentatomomorpha a některé čeledi z infrařádu Cimicomorpha (Reduviidae, Nabidae: Prostemmatinae a Tingidae). Materiál ostatních čeledí dosud čeká na své zpracování. Kromě faunistických údajů tyto práce shrnují i řadu originálních poznatků o biologii a ekologii jednotlivých druhů, díky nimž jsou hojně citovány našimi i zahraničními autory (např. Péricart 1999a, b, c v řadě *Faune de France*). Takto publikované faunistické údaje byli zásadním podkladem například pro tvorbu červených seznamů ploštic ČR (Kment & Vilímová 2006, Kment et al. 2017) a umožňují sledování dynamiky změn v rozšíření jednotlivých druhů v současnosti i v budoucnosti.

Od roku 1950 se Dr. Stehlík zabýval celosvětovou faunou ruměnic (Pyrrhocoridae) a ruměnek (Largidae), kterým věnoval celkem 50 článků publikovaných v letech 1965–1980 a 1999–2017 (částečně ve spoluautorství s H. Brailovskym, V. Hemalou, Z. Jindrou, I. M. Keržněrem, P. Kmentem a C. W. Schaeferem). Dalších 14 prací bylo věnováno systematice, morfologii a biologii ostatních skupin ploštic. Mezi nimi vyniká série pěti souhrnných prací o teratologii síťnatek (Tingidae), publikovaná spolu s J. M. Štusákem v letech 1977–1982, která v heteropterologické literatuře nemá obdoby. Dr. Stehlík popsal celkem dva triby, 35 rodů a podrodů a 181 taxonů ze skupiny druhu, převážně druhů a poddruhů, ale i několik forem a variet klopušek (Miridae) popsaných na počátku jeho kariéry. Nejvýznamnější podíl mezi popsanými taxony zaujímá nadčeleď Pyrrhocoroidea: dva triby (Kmentiini a Largulini), 8 rodů a 44 druhů a poddruhů z čeledi Largidae a 26 rodů a podrodů a 128 druhů a poddruhů z čeledi Pyrrhocoridae.

Řada kolegů, českých i zahraničních, vyjádřila svoji úctu k Dr. Stehlíkovi dedikací jmen nově popsaných taxonů, mezi nimi pěti rodů, tj. *Carduelicoris* Kment, 2013 [*Carduelis* = lat. stehlík], *Stehlikia* Villiers, 1965 (Reduviidae), *Stehlikiana* Young, 1977 (Cicadellidae), *Stehlikiessa* Heiss et Baňař, 2013 (Aradidae) a *Stehliksia* Dworakowska, 1972 (Cicadellidae), a 27 druhů, převážně ploštic, ale i křísů, brouků a blanokřídlých. K nim můžeme připočítat i rod tropických pidikřísků *Musbrnoia* Dworakowska, 1972, pojmenovaný po „jeho a Laterererově" Moravském zemském muzeu. Některé z těchto taxonů byly popsány ve zvláštním čísle časopisu *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* z roku 2013 „Studies in Hemiptera in honour of Pavel Lauterer and Jaroslav L. Stehlík", vydaném u příležitosti 90. narozenin J. Stehlíka a 80. narozenin P. Lauterera (Kment et al. 2013a).

Jaroslav L. Stehlík, nestor českého a slovenského výzkumu ploštic, muž, jehož oblíbeným citátem bylo Hippokratovo „*Ars longa, vita brevis.*" [= *Umění je věčné, život krátký*.], nás opustil po krátké těžké nemoci dne 19. června 2019 v úctyhodném věku 96 let.

Anglická verze tohoto životopisu spolu s kompletní bibliografií, seznamem jím popsaných taxonů a seznamem dedikovaných taxonů bude publikována v časopise *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* v roce 2023. Dřívější životopisy J. L. Stehlíka viz Lauterer & Vavřínová (1983), Kratochvíl (1984), Štys (1984), Štepanovičová & Bianchi (2003), Skuhravý (2008), Kment et al. (2013b) a Schuh & Weirauch (2020).

Obr. 4. Irina Vavřínová (vlevo), Jaroslav L. Stehlík a Pavel Lauterer spolu s americkým specialistou na křísy podčeledi Cicadellinae Davidem A. Youngem (vpravo) během jeho návštěvy v Moravském zemském muzeu v roce 1962 (Archiv MZM Brno – Malenovský et al. 2013).
Fig. 4. Irina Vavřínová (left), Jaroslav L. Stehlík and Pavel Lauterer hosting American Cicadellinae specialist David A. Young (right) on his visit of the Moravian Museum in 1962 (Archive of the Moravian Museum, Brno – Malenovský et al. 2013).

PODĚKOVÁNÍ. Vřelé díky patří Igorovi Malenovskému (Ústavu botaniky a zoologie PřF MU a Moravské zemské muzeum, Brno) za poskytnuté informace a fotografie, a Aleši Bezděkovi (Entomologický ústav AV ČR, České Budějovice) a Lucii Jarošové (Knihovna Ústavu botaniky a zoologie PřF MU, Brno) za informace ohledně dizertačních prací J. L. Stehlíka.

LITERATURA / REFERENCES

KMENT P., HRADIL K., STRAKA M. & SYCHRA J. 2017: Heteroptera (ploštice). Pp. 137–147. In: HEJDA R., FARKAČ J. & CHOBOT K. (eds.): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. (Red list of threatened species of the Czech Republic. Invertebrates). *Příroda* **36**: 1–611 (in Czech and English).

KMENT P., MALENOVSKÝ I. & KOLIBÁČ J. (eds.) 2013a: Studies in Hemiptera in honour of Pavel Lauterer and Jaroslav L. Stehlík. *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* **98 (2)**: 1–541.

KMENT P., ŠTYS P. & GÜNTHER H. 2013b: On the occasion of the ninetieth birthday of RNDr. Jaroslav L. Stehlík, CSc. Pp. 5–10. In: KMENT P., MALENOVSKÝ I. & KOLIBÁČ J. (eds.): Studies in Hemiptera in honour of Pavel Lauterer and Jaroslav L. Stehlík. *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* **98 (2)**: 1–541.

KMENT P. & VILÍMOVÁ J. 2006: Heteroptera (ploštice). Pp. 139–146. In: FARKAČ J., KRÁL D. & ŠKORPÍK M. (eds.): Červený *seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí*. *Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha (2005), 760 pp. (in Czech and English).

KRATOCHVÍL J. 1984: RNDr. Jaroslav Stehlík, budovatel entomologického oddělení Moravského muzea. [Jaroslav Stehlík, builder of the Department of Entomology of Moravian Museum]. *Živa* **32/70 (1)**: 21 (in Czech).

Obr. 5. Pavel Lauterer (vlevo) a Jaroslav L. Stehlík (vpravo) u příležitosti oslavy 90. narozenin J. L. Stehlíka v současných prostorách Entomologického oddělení Moravského zemského muzea na Hviezdoslavově ulici v Brně (Fotografie L. Dembický, duben 2013 – Kment et al. 2013a).

Fig. 5. Pavel Lauterer (left) and Jaroslav L. Stehlík (right) during celebration of 90th birthday of J. L. Stehlíka in the current premises of the Department of Entomology of Moravian Museum at Hviezdoslavova street in Brno (Photography by L. Dembický, April 2013 – Kment et al. 2013a).

LAUTERER P. & VAVŘÍNOVÁ I. 1983: Šedesát let RNDr. J. L. Stehlíka, CSc. (Sixty years of Dr. J. L. Stehlík.) *Acta Musei Moraviae, Scientiae Naturales* **68**: 217–218 (in Czech).

MALENOVSKÝ I. 2019: In memoriam of RNDr. Pavel Lauterer (1933–2016). *Cicadina* **18**: 59–70.

MALENOVSKÝ I., BURCKHARDT D. & DROSOPOULOS S. 2013: RNDr. Pavel Lauterer, on the occasion of his eightieth birthday. Pp. 11–19. In: KMENT P., MALENOVSKÝ I. & KOLIBÁČ J. (eds.): Studies in Hemiptera in honour of Pavel Lauterer and Jaroslav L. Stehlík. *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* **98 (2)**: 1–541.

PÉRICART J. 1999a: *Hémiptères Lygaeidae Euro-Méditerranéens. Faune de France et régiones limitrophes. Vol. 84A*. Fédération Française des Sociétés de Sciences Naturelles, Paris, xx + 468 pp. + 6 pls.

PÉRICART J. 1999b: *Hémiptères Lygaeidae Euro-Méditerranéens. Faune de France et régiones limitrophes. Vol. 84B*. Fédération Française des Sociétés de Sciences Naturelles, Paris, iii + 453 pp. + 9 pls.

PÉRICART J. 1999c: *Hémiptères Lygaeidae Euro-Méditerranéens. Faune de France et régiones limitrophes. Vol. 84C*. Fédération Française des Sociétés de Sciences Naturelles, Paris, vi + 487 pp. + 11 pls.

SCHUH R. T. & WEIRAUCH Ch. 2020: *True bugs of the World (Hemiptera: Heteroptera). Classification and Natural history. Second edition*. *Monograph Series. Vol. 8.* Siri Scientific Press, Manchester, 767 pp. + 32 pls.

SKUHRAVÝ V. 2008: *Historie a současnost entomologie v Česku*. (*History and present times of entomology in Czechia*). ČZT s.r.o., Praha, 144 pp. (in Czech, English title).

STEHLÍK J. L. 1945: Nález geometrida Acidalia nemoraria Hb. na Moravě (Lep.). [Finding of geometrid Acidalia nemoraria Hb. in Moravia (Lep.).] *Entomologické Listy* **8 (1)**: 10 (in Czech).

STEHLÍK J. L. 1981: Results of the investigations on Hemiptera in Moravia, made by the Moravian Museum (Introduction, Pentatomoidea I.). *Časopis Moravského Muzea v Brně, Vědy Přírodní* **66**: 97–122.

STEHLÍK J. L. 2002a: Results of the investigations on Hemiptera in Moravia made by the Moravian Museum (Tingidae). *Acta Musei Moraviae*, *Scientiae Biologicae* **87 (1–2)**: 87–149.
STEHLÍK J. L. 2002b: Results of the investigations of Heteroptera in Slovakia made by the Moravian Museum (Tingidae). *Acta Musei Moraviae*, *Scientiae Biologicae* **87 (1–2)**: 151–200.
STEHLÍK J. L. & VAVŘÍKOVÁ I. [*sic*!, = VAVŘÍNOVÁ] 1991: Results of the investigations on Heteroptera in Slovakia made by the Moravian Museum (Introduction, Pentatomoidea I). *Acta Musei Moraviae*, *Scientiae Naturales* **76 (1–2)**: 185–223.
ŠTEPANOVIČOVÁ O. & BIANCHI Z. 2003: K 80. narozeninám RNDr. Jaroslava L. Stehlíka, CSc. (On the occassion of the 80th birtday of RNDr. Jaroslav L. Stehlík, CSc.). *Klapalekiana* **39 (1–3)**: 189–197 (in Czech and English).
ŠTYS P. 1984: Sixtieth birthday of RNDr. Jaroslav L. Stehlík, CSc. *Acta Entomologica Bohemoslovaca* **81 (1)**: 76–80.

SUMMARY

The English version of the biography of Dr. Jaroslav L. Stehlík (1923–2019) including his bibliography, an annotated list of taxa he described and list of dedicated taxa is going to be published in *Acta Musei Moraviae, Scientiae Biologicae* in 2023. For previous biographies of J. L. Stehlík see Lauterer & Vavřínová (1983), Kratochvíl (1984), Štys (1984), Štepanovičová & Bianchi (2003), Skuhravý (2008), Kment et al. (2013b), and Schuh & Weirauch (2020).

Petr KMENT, Entomologické oddělení, Národní muzeum, Praha